

Ivan Šprajc: Quetzalcóatlova zvezda. Planet Venera v Mezoameriki. Založba ZRC, Ljubljana 2006. 208 str., 30 slik, 23 barvnih prilog.

Maji, Azteki, Yucatan, piramide so magične besede, ki privlačijo bralce in obiskovalce. Prekašata jih morda samo še besedi faraoni in Egipt. Mehika je očarala tudi Ivana Šprajca, da ji je posvetil svoje raziskovalno življenje. Seznanil se je z arheoastronomijo in tam opravil tovrstni doktorat. Objavljen je bil v španščini v Mehiki, v poljudnoznanstveni seriji, kar je avtorju narekovalo način podajanja snovi. Slovenski prevod je avtorsko dopolnjen in posodobljen.

Predgovor k slovenski izdaji predstavlja osnovne zgodovinske podatke, prostorsko in pojmovno določi Mezoameriko ter opredeli za arheoastronomijo vse tiste vidike življenja, ki imajo kakšno zvezo z opazovanjem nebesnih teles. Začetna poglavja so nato namenjena astronomskemu opisu gibanja Venere (Večernice in Danice), predstavitvi majevskega koledarja, vzpostavitvi mitske in praktične povezave med božanstvi, pojavljanjem Večernice, menjavanjem sušnih in mokrih letnih dob ter rastjo koruze kot glavne poljščine. Ker pa so stari Mezoameričani povezovali Venero tudi z vojno, žrtvovanji, je posebno poglavje namenjeno tudi temu vidiku. Opiše pa tudi simboliko igre z žogo. Zadnje poglavje predstavlja avtorjeve lastne raziskave pomena Večernice, ki ga dokazuje tudi z astronomsko usmeritvijo nekaterih zgradb, ki jih je raziskoval. V sklepnih razmišljanjih povzema pripoved. Delo zaključuje bibliografski pregled.

Šprajc kramlja z bralcem, ga drži v stalni napetosti s pomočjo zgodb o odkritjih in spoznanjih. Na nevsiljiv način ga seznani z magijo, z zgodovino religije, ko so ljudje po svoji podobi ustvarili bogove, da bi preko njih s pomočjo obredov mogli vplivati na vzdrževanje ravnovesij v naravi, od katerih je bilo odvisno njihovo preživetje. Podaja tudi izjemno zanimiv odgovor na vprašanje, zakaj majevski koledar v tolikšni meri sloni na zapletenih gibanjih Venere, čeprav bi čas lahko obvladali na mnogo preprostejši način z opazovanjem letnega navideznega gibanja Sonca in zvezd. Pravi takole: »Verovanja, ki so obkrožala planet Venero so bila sestavni del kozmologije ali pogleda na svet, toda z razvojem socialne diferenciacije in pojavom države jih je izkoristil, modificiral in uporabil kot instrument ideološke dominacije vladajoči sloj, ki se je delal odgovornega za pravilno delovanje vesolja in skušal prepričati podanike, da je nadaljevanje pravnega reda pogojeno s primernim izvajanjem kulta in obredov, za katere je bil zadolžen. Bolj dovršena astronomska znanja so omogočala bolj učinkovito doseganje teh ciljev, ker je bilo mogoče primerne trenutke za vsako ceremonialno dejanje določiti z večjo natančnostjo. Vrh tega so zanesljive napovedi nebesnih dogodkov, ki so vzbujale občudovanje množic, in ustrezne astrološke prerokbe prispevale k legitimaciji oblasti, s tem pa tudi k upravičevanju privilegijev vladarjev in njihovih sodelavcev in služabnikov, ki so se posvečali svečeništvu, astronomiji in koledarju« (str. 192). Kdo je že rekel: »Religija je opij ljudstva«? Popularnost tez Karla Marxa na zahodu ni presenetljiva, če potrditve zanje prihajajo že iz Mezoamerike. In v tej točki se lahko vprašamo, ali je šlo res za čisto naključje, da se je Hernán Cortés pojavil v letu prerokovane Quetzalcóatlove vrnitve in ovenčan z njegovo mitsko avreolo sesul imperij Aztekov? Je historični Quetzalcóatl predvidel, da bo sistem propadel, ker bo dosegel točko lastnega absurda, in jo nekako »programiral« z napovedjo svoje vrnitve? Odgovora seveda ni. Vendar želim s temi vprašanji opozoriti, kako mikavne spekulacije ponuja tako zanimivo napisana knjiga.

Šprajčeva knjiga je kot dobra potica. Ni samo iz okusnega testa in odličnega nadeva, ampak so v njej tudi sočne rozine, ki si jih bo našel bralec sam. Meni je to na primer avtorjeva misel, kako »na osnovi našega lastnega znanja ločimo od znanosti ideje, ki jih imamo za napačne, ter jih prenesemo na področje verovanj. Vendar slednja niso nič manj resnična in veljavna za družbo, v kateri so vzniknila, saj razlagajo objektivno stvarnost v skladu z razpoložljivim znanjem; čeprav po današnjih kriterijih ne predstavljajo znanstvenega videnja sveta, po svoje prav tako odražajo opazovanje resničnih in konkretnih dejstev« (str. 58). Gre torej za to, kar bi karikirano lahko imenovali »znanost starih časov«, in za to, kar poimenujemo z dvema besedama kot »mitsko stvarnost«. Dokler je ne razumemo, ne razumemo ljudske kulture, kot je prepričljivo pokazal Ljupčo Risteski (glej sosednje poročilo). Z zadovoljstvom ugotavljam, da je mitska stvarnost postala uveljavljen pojem znanstvene analize in zato verjetno ne bo več predmet kritikasterskega posmeha, kot je bila v preteklosti. Tudi za to sem hvaležen Šprajcu.

Medtem je postalo očitno, da obravnavano delo ne teši samo radovednosti glede Mezoamerike in njenih izročil, ampak je enako ali celo še bolj pomembno za razumevanje preteklosti in sedanjosti tostran Velike luže. Kajti včasih je treba na tuje, da doma uzreš tisto, kar je bilo ves čas pred nosom, pa prav zaradi tega ni postalo razvidno.

Šprajc nas skozi snov vodi z zanesljivim korakom, velikim znanjem, svetovno, predvsem pa človeško širino. Njegova knjiga je mojstrski izdelek priljudne znanosti. Lahko smo ponosni, da njen mojster ustvarja med nami.

Andrej Pleterski